

Γεωργία Ιωαννίδου - Μπιτσιάδου

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ
ΤΟΥ ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1877-78

Η εξέγερση των χριστιανικών πληθυσμών της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης από τις αρχές του 1875, η βουλγαρική επανάσταση του Απριλίου-Μαΐου 1876 και ιδιαίτερα η έκρηξη του πολέμου ανάμεσα στη Σερβία και την Τουρκία τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου αποτελούν, όπως είναι γνωστό, τα σημαντικότερα πολιτικά και διπλωματικά γεγονότα κατά την έναρξη της ανατολικής κρίσεως. Ο αντίκτυπος των πολιτικών και διπλωματικών αυτών γεγονότων σε συνδυασμό με την ανώμαλη εσωτερική κατάσταση, που επικρατούσε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, επιδρούν σημαντικά στην πορεία του Ελληνισμού της Μακεδονίας και δίνουν το έναυσμα για την έξαρση των μουσουλμανικών πνευμάτων και την έξαψη των φανατικών Οθωμανών, οι οποίοι προβαίνουν σε ανήκουστες ωμότητες κατά του χριστιανικού πληθυσμού ολόκληρου του μακεδονικού χώρου και ιδιαίτερα της Ανατολικής Μακεδονίας*, στις παραμονές του ρωσοτουρκικού πολέμου 1877-1878¹.

Είναι δύσκολο να σκιαγραφήσει κανείς την κατάσταση που διαμορφώνεται και να περιγράψει τις βιαιότητες που διαπράττουν σε βάρος των Χριστιανών της Μακεδονίας και Θράκης καθώς και τις απειλές που εκτοξεύουν οι εξαγριωμένοι και φανατικοί Μουσουλμάνοι και ιδιαίτερα οι Σοφτάδες (= ιεροσπουδαστές) στην περιφέρεια του Υποπροξενείου Καβάλας, και ιδιαίτερα στις επαρχίες Δράμας, Ελευθερουπόλεως και Ξάνθης, καθώς και σε άλλες πόλεις της Θράκης. Από τα μέσα Μαΐου 1875 παρατηρούνται πολεμικές προετοιμασίες και εξοπλίζονται όλοι οι Οθωμανοί από τα γύρω χωριά. Ωστόσο ο ελληνικός πληθυσμός της περιφέρειας παραμένει επιφυλακτικός και υπακούει στις φιλειρηνικές συστάσεις των Ελλήνων διπλωματικών εκπροσώπων, παρόλο που η εμπορική κίνηση σ' ολόκληρη την περιφέρεια και ιδιαίτερα την πόλη της Καβάλας παρουσιάζει σταθερή μείωση, κυρίως από την ελάττωση της διακινήσεως των καπνών, που θεωρούνται μοναδικά στο

*Κατά την περίοδο αυτή στο Βιλαέτι της Θεσσαλονίκης ανήκε και το Σαντζάκι Δράμας (Διοίκηση-έδρα Μουτσαρίφη) το οποίο περιελάμβανε τους Καζάδες Δράμας, Ελευθερουπόλεως, Καβάλας, Σαρή Σαμπάν, Ξάνθης και νήσου Θάσου.

1. Για το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878 βλ. E. Driault et M. Lhéritier, *Histoire Diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours*, τ. III, σσ. 413-453.

είδος τους. Οι οικονομικές συνέπειες είναι εμφανείς στην ακμαία ελληνική εμπορική κοινότητα. Στασιμότητα παρατηρείται στην αγορά, γιατί δεν πραγματοποιούνται νέες αγοραπωλησίες καπνών, αλλά ούτε γίνονται οι μεταπωλήσεις των παλαιών. Η συγκομιδή των δημητριακών και των νέων καπνών σε πολλά χριστιανικά και οθωμανικά χωριά εγκαταλείπεται στους αγρούς, επειδή οι μεν Χριστιανοί αδυνατούν να εξέλθουν από τα σπίτια τους, γιατί οι Γιουρούκηδες και οι Σοφτάδες τους απειλούν, οι δε Οθωμανοί επειδή στερούνται εργατικά χέρια, αφού όλος ο ενεργός πληθυσμός έχει στρατολογηθεί και μάχεται εναντίον της επαναστατημένης Σερβίας. Αυτό συμβαίνει, όχι μόνον γιατί οι τοπικές αρχές δεν εξασφαλίζουν ούτε τη στοιχειώδη ασφάλεια στους Χριστιανούς, οι οποίοι παραμένουν έγκλειστοι στα σπίτια τους, αλλά επειδή οι Σοφτάδες, που φθάνουν ειδικά από την Κωνσταντινούπολη, περιέχονται συστηματικά όλα τα χάνια της πόλεως, τα καφενεία και τα κάθε είδους εργαστήρια και κατηχούν τους πολίτες. Για δημιουργία εντυπώσεων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο Γενικό Πρόξενο Θεσσαλονίκης Κ. Βατικιώτη ο Υποπρόξενος της Καβάλας Αρ. Παπαδόπουλος, «*κρατοῦν περιλάμπρον σκήπτρον καὶ ἱεράν κερατίνην σάλπιγα, ἧς μόνον ἐν δειναῖς ἐθνικαῖς περιστάσεσιν οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπόστολοι χρῆσιν ποιοῦσιν*». Μάλιστα, τονίζει ο Υποπρόξενος, τέσσερις Σοφτάδες φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη αποστολή, γιατί αμέσως αναχωρούν για το Άγιο Όρος και απαιτούν από τις Αρχές της Ιεράς Κοινότητας στις Καρυές να τους επιτρέψουν να επισκεφθούν όλες τις μονές. Το αίτημά τους όμως δεν γίνεται αποδεκτό, επειδή ο σκοπός της επισκέψεώς τους θεωρείται κατασκοπευτικός. Οι Σοφτάδες όμως, που είναι αποφασισμένοι με κάθε τρόπο να εκπληρώσουν την αποστολή τους, απευθύνονται στον Καϊμακάμη της περιφέρειας και παίρνουν ειδική άδεια².

Παρά τις διακηρύξεις του Μεγάλου Βεζύρη και τις διαβεβαιώσεις των Τοπικών Αρχών για διατήρηση της ησυχίας και της ασφάλειας όλων των Οθωμανών, μεγάλος πανικός και φόβος πλημμυρίζει τις καρδιές των Χριστιανών, από την προκλητική και απειλητική συμπεριφορά και από τις εγκληματικές προθέσεις των Οθωμανών Μουσουλμάνων εναντίον τους. Στην επαρχία Δράμας ο Μουτεσαρίφης Αλή Ριζάς αδυνατεί να λάβει μέτρα για την προστασία των μουσουλμανικών βιαιοτήτων, γιατί δεν έχει τη δύναμη να αντιστρατευθεί στις επιθυμίες και στα σχέδια των μπέηδων της περιφέρειάς του και ιδιαίτερα του Ταχίρ Ομέρ Μπέη³. Είναι γνωστό ότι οι μπέηδες επιδιώκουν να διατηρούν ανώμαλη την εσωτερική κατάσταση, γιατί έτσι αυξάνουν

2. Ελληνικό Υποπρόξενο Καβάλας προς Γενικό Πρόξενο Θεσσαλονίκης (Κωνσταντίνος Βατικιώτης), Α.Υ.Ε., 1875, αρ. πρωτ. 194, Καβάλα, 10 Μαΐου 1875.

3. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 153, Καβάλα, 24 Μαΐου 1876).

την επιρροή τους στην Οθωμανική Κυβέρνηση. Παρά τις αναφορές και «διαμαρτυρήσεις» των κατοίκων των επαρχιών Καβάλας και Δράμας προς τον Γενικό Πρόξενο Θεσσαλονίκης και παρά τις συνεχείς και δραστήριες ενέργειες του Υποπροξένου Καβάλας Αρ. Παπαδόπουλου, αλλά και του δραστήριου και ικανού Καϊμακάμη Καβάλας Αλή Μπέη, μόνον μετά ένα χρόνο, στις 17 Μαΐου 1876, όταν η βουλγαρική εξέγερση έχει ταράξει τα μουσουλμανικά πνεύματα, ο Γενικός Διοικητής δίνει εντολή στο Μουτεσαρίφη Δράμας να μεταβεί αυτοπροσώπως στην Καβάλα. Έχει αποστολή να παρεμποδίσει τους Σοφτάδες να ολοκληρώσουν τα καταχθόνια και αιμοβόρα σχέδιά τους εναντίον των άοπλων Χριστιανών και να μεριμνήσει για την ασφάλεια της πόλεως. Όμως ο Μουτεσαρίφης Δράμας όχι μόνο δεν λαμβάνει κατασταλτικά μέτρα για τη βελτίωση της θέσεως των Χριστιανών και δεν περιορίζει την ανάρμοστη συμπεριφορά των φανατικών Σοφτάδων, αλλά αντίθετα φτάνει μέχρι του σημείου να συκοφαντεί και τον Καϊμακάμη της Καβάλας, τον Αλή Μπέη, ως μέθυσο και ως όργανο των Χριστιανών. Για το λόγο αυτό με την άφιξη του Μουτεσαρίφη Δράμας, ο Καϊμακάμης Καβάλας Αλή Μπέης υποβάλλει την παραίτησή του προς τον Γενικό Διοικητή, με το αιτιολογικό ότι αδυνατεί να συνεργάζεται με το Μουτεσαρίφη Δράμας. Εξαιτίας της παραίτησεως του Καϊμακάμη, η πόλη της Καβάλας αναστατώνεται ξανά και οι ταραχές και οι απειλές σταματούν μόνον, όταν φθάνει από τη Θεσσαλονίκη το οθωμανικό ατμόπλοιο «Φεβάιτ» με 100 στρατιώτες, οι οποίοι αμέσως αναγκάζουν τους φανατικούς Μουσουλμάνους και Σοφτάδες να αποσυρθούν. Το μεσημέρι της ίδιας μέρας καταπλέει από την Τρωάδα και το αγγλικό θωρηκτό πολεμικό ατμόπλοιο «Bisenpche», του οποίου η εμφάνιση και μόνον αναπτρώνει το ηθικό των Χριστιανών⁴.

Στο μεταξύ στην Κωνσταντινούπολη ξεσπά πολιτικοστρατιωτική στάση μετά τη σφαγή των Προξένων της Γαλλίας και της Γερμανίας και η εσωτερική κατάσταση επιδεινώνεται. Με τηλεγράφημα από την Υψηλή Πύλη αναγγέλεται η πτώση του Σουλτάνου Αβδούλ Αζίζ Χαν και η ανάληψη της εξουσίας από τον Πρίγκιπα Μουράτ Μετζήτ Χαν. Με τη διάδοση της ειδήσεως οι Οθωμανοί Μουσουλμάνοι και οι Σοφτάδες διακατέχονται από χαρά και φανατισμό και απειλούν ότι θα πραγματοποιήσουν νέες σφαγές κατά των Χριστιανών. Το κλίμα της βίας και της τρομοκρατίας αναζωογονείται και μπροστά στον κίνδυνο νέων ωμοτήτων από τους Σοφτάδες, στις 20 Μαΐου 1876, έπειτα από πίεση του Άγγλου πλοιάρχου, που πληροφορήθηκε από τον Άγγλο

4. Ό.π. Ο Μουτεσαρίφης Δράμας Αλή Ριζάς με έγγραφη διαβεβαίωση του εγγυάταν προσωπικά για την ησυχία και την ασφάλεια του λαού της περιφέρειάς του (Α.Υ.Ε., 1876, Καβάλα, 20 Μαΐου 1876).

Υποπρόξενο την κατάσταση, συγκροτείται Προξενικό Συμβούλιο, στο οποίο συμμετέχουν και ο Μουτεσαρίφης Δράμας Αλή Ριζάς και ο υπέργηρος Καϊμακάμης Καβάλας Μεχμέτ Πασάς, που μόλις είχε αναλάβει καθήκοντα. Το Προξενικό Συμβούλιο αναγνωρίζει τις σφαγές και τις λεηλασίες που διαπράττουν οι Σοφτάδες και οι φανατικοί Μωαμεθανοί, και παραδέχεται ότι η ζωή των Χριστιανών στην περιφέρεια του Υποπροξενείου Καβάλας είναι αδύνατη. Οι Οθωμανικές Αρχές υπόσχονται ότι θα λάβουν όλα τα απαιτούμενα μέτρα για την αποκατάσταση της ησυχίας και της ασφάλειας των Χριστιανών. Ο Υποπρόξενος όμως, γνωρίζοντας πολύ καλά τις οθωμανικές υποσχέσεις, απαιτεί και παίρνει έγγραφη διαβεβαίωση, ότι οι Οθωμανικές Αρχές θα λάβουν όλα τα απαιτούμενα μέτρα για να παρεμποδίσουν την εκτέλεση των αιμοβόρων σχεδίων των Σοφτάδων⁵.

Παρά τα ληφθέντα όμως μέτρα από τις τοπικές Αρχές και παρά τις έγγραφες εγγυήσεις του Μουτεσαρίφη Δράμας για ησυχία και ασφάλεια του χριστιανικού πληθυσμού, οι αθρόες κακοποιήσεις συνεχίζονται και οι σφαγές των Χριστιανών αυξάνονται, ενώ ο έλεγχος στην περιφέρεια του Υποπροξενείου Καβάλας καθίσταται αδύνατος. Στην επικίνδυνη διατάραξη της τάξεως βοηθούν τα επιπόλαια μέτρα, που εξακολουθούν να παίρνουν οι τοπικοί Άρχοντες και τα οποία είναι αδύνατον να κατευάσουν τους φανατισμένους Μουσουλμάνους. Τελευταία μάλιστα όλοι οι Μουσουλμάνοι εφοδιάζονται με όπλα και με την παραμικρή αφορμή επιτίθενται κατά των Χριστιανών που είναι άοπλοι. Τις περισσότερες εγκληματικές πράξεις, που ούτε επικηρυγμένοι ληστές δεν θα μπορούσαν να διαπράξουν, ενεργούν οι περιφερόμενοι σε σώματα Μουσουλμάνοι στρατιώτες, που διορίστηκαν από τον Ταχίρ Ομέρ Μπέη ως πολιτοφύλακες (νεφράμιες) για την ασφάλεια των Χριστιανών. Για να δικαιολογήσουν τη βάρβαρη συμπεριφορά τους, οι Μουσουλμάνοι ισχυρίζονται ότι εξοπλίζονται επειδή οι Χριστιανοί σχεδιάζουν να επαναστατήσουν. Γιαυτό το λόγο σχεδόν κάθε μέρα φθάνουν στο λιμάνι της Καβάλας νέοι ένοπλοι Σοφτάδες από την Κωνσταντινούπολη και διασκορπίζονται στα χωριά των επαρχιών Νευροκοπίου, Ζίχνης, Δράμας, Ελευθερουπόλεως, Καβάλας και Ξάνθης. Χαρακτηριστικό είναι ότι αγνοούν το σκοπό της αποστολής τους ακόμη και οι τοπικές αρχές. Είναι άξιο προσοχής να αναφέρουμε ότι, τις παραμονές του ρωσοτουρκικού πολέμου, μόνον ο αριθμός των Σοφτάδων, που ζει στο Σπουδαστήριο του βασιλιά της Αιγύπτου μέσα στην Καβάλα, ανέρχεται στους 750. Οι Σοφτάδες αυτοί είναι ιδιαίτερα φανατικοί και δεν παύουν να διαδίδουν ότι με την παραμικρή αναταραχή στην Κωνσταντινού-

5. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 153, Καβάλα, 24 Μαΐου 1876).

πολη θα σφάξουν όλους τους Χριστιανούς⁶.

Στις 23 Μαΐου 1876 απειλούνται με εξόντωση όλοι οι κάτοικοι του Δοξάτου. Όμως χάρη στις εσπευσμένες ενέργειες τριών προυχόντων, που ανάμεσα τους ήταν και ο Πρόεδρος της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας, γλυτώνουν οι κάτοικοι από τη σφαγή, γιατί ειδοποίησαν το Μουτεσαρίφη και τον Ταχίρ Ομέρ να καταφθάσουν επειγόντως με ενισχυμένα σώματα εφέδρων στρατιωτών. Συγχρόνως στο χωριό Τσατάλτζα, έξω από τη Δράμα, οι Τούρκοι απειλούν να σφάξουν όλους τους κατοίκους, εάν δεν κατεβάσουν τις καμπάνες από τα κωδωνοστάσια της εκκλησίας. Εξάλλου και μέσα στην πόλη της Δράμας, πριν λίγες μέρες, κατέβασαν τις καμπάνες από τα κωδωνοστάσια των εκκλησιών, μπροστά στα μάτια του Μουτεσαρίφη Δράμας και του Ταχίρ Ομέρ Μπέη⁷.

Στο μεταξύ, τον Ιούνιο του 1876, ξεσπάει ο σερβοτουρκικός πόλεμος και η Οθωμανική Κυβέρνηση εντείνει τις προσπάθειές της για στρατιωτικές προετοιμασίες. Με επείγοντα τηλεγραφήματα από την Κωνσταντινούπολη ειδοποιούνται οι Τοπικές Αρχές του Υποπροξενείου Καβάλας να δραστηριοποιηθούν για τα επόμενα δύο έτη 1877-78 και α) να καλέσουν στα όπλα όλους τους έφεδρους στρατιώτες, β) να στρατολογήσουν 1.000 Βασιβουζούκους από την επαρχία Δράμας και γ) να απαιτήσουν έκτακτη χρηματική συνεισφορά απ' όλους τους υπηκόους της περιφέρειας. Χαρακτηριστικό είναι ότι, μέσα σε τρεις ημέρες, συγκεντρώνονται μόνον από την πόλη και την επαρχία της Καβάλας περισσότερες από 1.000 λίρες. Στις 21 Ιουνίου 1876, ο Υποπρόξενος Καβάλας αναφέρει στον Έλληνα Πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, ότι μολονότι σ' όλα τα χωριά της επαρχίας εξακολουθούν οι καθημερινές καταπίεσεις και αγγαρείες σε βάρος των Χριστιανών, τις τελευταίες ημέρες η κατάσταση γίνεται απελπιστική, επειδή οι μπέηδες τους εκβιάζουν να αποστείλουν στη Σερβία εθελοντές στρατιώτες Χριστιανούς ή να πληρώσουν άλλους για αντικαταστάτες. Πριν λίγες ημέρες αιχμαλώτισαν όλους τους Χριστιανούς κατοίκους του χωριού Νικησιανη και, με την απειλή ότι θα τους σφάξουν, ζητούν μεγάλο χρηματικό ποσό. Άτακτοι Μουσουλμάνοι στρατιώτες καιροφυλακτούν στους δημόσιους δρόμους και ληστεύουν τους περαστικούς, συλλαμβάνουν και κακοποιούν τους αγωγιάτες που μεταφέρουν αγροτικά προϊόντα, και προκαλούν ταραχές και ζημιές στα εργαστήρια των Χριστιανών στα οποία με τύμπανα εισορμούν και πυροβολούν⁸. Εκβιάζουν τους ευ-

6. Ο.π. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 157, Καβάλα, 29 Μαΐου 1876).

7. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1976, αρ. πρωτ. 153, Καβάλα, 24 Μαΐου 1876), Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 177, Καβάλα, 12 Ιουνίου 1876).

8. Υποπροξενείο Καβάλας προς Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως (Α.Υ.Ε., 1876,

πόρους χωρικούς, όπως π.χ. τον ξενοδόχο Κωνσταντίνο Στεφάνου από το χωριό Ντάλια της Επαρχίας Νευροκοπίου και του αποσπών λύτρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Μουτσεαρίφης Δράμας, που είναι και ο αρχηγός όλων των στρατολογηθέντων Βασιβουζούκων στη διοικητική περιφέρεια της Δράμας, παρόλο που γνωρίζει τις ωμότητες που διαπράττουν καθημερινά σε βάρος του χριστιανικού πληθυσμού των επαρχιών Δράμας, Ελευθερουπόλεως, Καβάλας και Ξάνθης οι έξαλλοι Σοφτάδες, οι Βασιβουζούκοι, οι Γιουρούκηδες, οι άτακτοι φανατικοί Μουσουλμάνοι και οι λιποτάκτες που αναχωρούν για τον πόλεμο της Σερβίας, εφησυχάζει και θεωρεί αβάσιμους τους φόβους των Χριστιανών. Σε περίπτωση όμως που οι κάτοικοι θα προβάλλουν αντιδράσεις, είναι βέβαιο ότι θα αντιμετωπίσουν ακόμη και την ποινή του θανάτου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Επιτρόπου του Αρχιερέως, παπα-Χαράλαμπου, που στην προσπάθειά του να διαμαρτυρηθεί στο Μουτσεαρίφη Δράμας για τα αδικήματα που διαπράττονται σε βάρος των Χριστιανών, αντιμετώπισε την ποινή του θανάτου. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι οι τουρκικές αρχές θα τον αποκεφάλιζαν εάν τη στιγμή εκείνη δεν περνούσε τυχαία ο Ηλία-Μπέης⁹.

Αλλά και μέσα στην πόλη της Καβάλας συνεχίζονται οι αλλεπάλληλες συλλήψεις και οι ληστείες σε βάρος των φιλήσυχων κατοίκων του αστικού πληθυσμού. Οι έμποροι, οι γιατροί και άλλοι επιφανείς Έλληνες είναι ο στόχος των Μουσουλμάνων. Στις προξενικές εκθέσεις μνημονεύονται πολλές περιπτώσεις Ελλήνων θυμάτων. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες μόνο περιπτώσεις βίας, που σχεδόν επαναλαμβάνονται καθημερινά, όπως για τη ληστεία του Έλληνα εμπόρου Ι. Κωνσταντινίδη και των αδελφών Γρηγοριάδη, την άγρια κακοποίηση και τη δολοφονία της γυναίκας του Ν. Μπουλουστρινού, καθώς και των δύο τέκνων του, τη λεηλασία και την πυρπόληση της κατοικίας του εμπόρου Δημ. Φέσσα, καθώς και την απόπειρα της δολοφονίας του Υποπροξένου Αριστείδη Παπαδόπουλου. Το δεύτερο δεκαήμερο του Ιουλίου λεηλατούν και ληστεύουν το τσιφλίκι του Προξενικού Πράκτορα της Γαλλίας Π. Βουλγαρίδου, στα περίχωρα της πόλεως της Καβάλας. Στις 16 Ιουλίου Γιουρούκηδες ληστές λεηλατούν το χάνι του Ιω. Ζαγορίσιου, 2 1/2 ώρες μακριά από την Καβάλα προς τους Φιλίππους. Στις 17 Ιουλίου, 20 Τούρκοι πολιορκούν την εξοχική κατοικία του Βασιλικού Παρίση και ζητούν τρόφιμα και λύτρα. Στις 28 Ιουλίου Τούρκοι ληστές λεηλατούν εκ νέου το

αφ. πρωτ. 205, Καβάλα 21 Ιουνίου 1876), Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αφ. πρωτ. 205, Καβάλα, 27 Ιουνίου 1876).

9. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αφ. πρωτ. 224, Καβάλα, 26 Ιουνίου 1876), Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αφ. πρωτ. 290, Καβάλα, 31 Ιουλίου 1876).

χάνι των Φιλίππων και αποπειρώνται να φονεύσουν τον Ξενοδόχο¹⁰.

Δεν λείπουν όμως και τα δεινοπαθήματα που προέρχονται από την ίδια την Οθωμανική Διοίκηση, η οποία ενδιαφέρεται μόνο για την αρπαγή της περιουσίας των Χριστιανών και το πετυχαίνει με τις αλλεπάλληλες φορολογικές επιβαρύνσεις, τις έκτακτες εισφορές και τις εκούσιες συνεισφορές προς την Κυβέρνηση, που με πολλές καταπιέσεις και εκβιασμούς αποσπά από τους Χριστιανούς. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Μουτσεσαρίφη Δράμας, ο οποίος για να συνδράμει την Κυβέρνηση υποχρεώνει όλες τις κοινότητες της δικαιοδοσίας του, μέσα σε λίγες ημέρες, να του χορηγήσουν 1.000 ημιμόνους με τα σαμάρια και να επιστρατευθούν 500 ιππείς Χριστιανοί για αγωγιάτες, ενώ παράλληλα απαιτεί από κάθε Χριστιανό ένα πρόβατο, καθώς και ένα σακκί αλεύρι, ως νέα εισφορά. Με το ίδιο σκεπτικό, ο Καϊμακάμης Καβάλας αναγκάζει τους Έλληνες καπνεμπόρους να εισφέρουν ανάλογη ποσότητα καπνού για τους Τούρκους στρατιώτες που πολεμούν στη Σερβία. Είναι άξιο προσοχής να αναφέρουμε ότι μέσα σε μία ημέρα συγκεντρώθηκαν 4.000 οκάδες καπνού, μόνο από την πόλη της Καβάλας¹¹.

Οι Οθωμανικές Αρχές αποδίδουν τις ενέργειές τους στην εμπόλεμη κατάσταση που επικρατεί και θεωρούν φυσική την έξαψη των πνευμάτων των Οθωμανών. Υποστηρίζουν ότι η αναταραχή οφείλεται στην εσπευσμένη συνάθροιση των εφέδρων στρατιωτών και στη στρατολογία των εθελοντών, εξαιτίας του πολέμου με τη Σερβία. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν παίρνουν κανένα μέτρο για τη διατήρηση της τάξεως¹².

Στα τέλη Ιουλίου 1876 η θέση των Χριστιανών του Υποπροξενείου Καβάλας, σύμφωνα με τις ειδήσεις που αντλούμε από τις προξενικές εκθέσεις, ημέρα με την ημέρα χειροτερεύει από τη σκόπιμη κακοδιοίκηση των Οθωμανικών Αρχών, που προσπαθούν με κάθε τρόπο να γίνουν αρεστοί στην Πύλη. Οι δυσμενείς αυτές συνθήκες και οι ανώμαλες περιστάσεις που επικρατούν συμφέρουν στην Οθωμανική Κυβέρνηση, αφού στοχεύουν στην αποδυνάμωση και εκμηδένιση των Χριστιανών. Οι Οθωμανοί Διοικητές με τη βοήθεια των τοπικών Αρχών εξαναγκάζουν τους Χριστιανούς αγάδες να υπογράψουν πρακτικά (μασπατάδες) και να παίρνουν αποφάσεις για ενέργειες που αγνοούν το περιεχόμενό τους. Σε λεπτομερή αναφορά του προς τον Πρόξενο

10. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 265, Καβάλα, 19 Ιουλίου 1876).

11. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 251, Καβάλα, 10 Ιουλίου 1876), Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 290, Καβάλα, 31 Ιουλίου 1876).

12. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 328, Καβάλα, 14 Αυγούστου 1876).

Θεσσαλονίκης ο Υποπρόξενος Καβάλας Αριστ. Παπαδόπουλος μεταξύ άλλων αναφέρει: «...Πρό ἡμερῶν τοιαῦτα ἔγγραφα ὑπεγράφησαν βιαίως ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Δράμας παρά τῶν παθόντων Χριστιανῶν ὑπό τῶν Βασιβοζούκων, ὅτι οὐδέν παρ' αὐτῶν ἔπαθον διελθόντων ἐκ τῶν χωρίων των, ἃν καί ἐληστεύθησαν καί ἐκακοποιήθησαν. Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Δράμας προσεβλήθη ἐν τῷ Μεζλησίῳ καί ἀπεπέμφθη τοῦ Διοικητηρίου καί τήν ἐπιούσαν ἐκακοποιήθη ὑπό τῶν Βασιβοζούκων κινδυνευσάσης καί αὐτῆς τῆς ζωῆς του, μ' ὅλα ταῦτα ὑπέγραψε καί οὕτως μαζπατάν ἐν Δράμα ὃν ὁ Μουτσεαρίφης συνέταξεν ὅτι καθ' ὅλον τό διάστημα τῆς ἐν Δράμα διαμονῆς τῶν Βασιβοζούκων διετηρήθη ἄκρα ἡσυχία καί οὐδεμία ἐγκληματική πράξις παρ' αὐτῶν ἐγένετο, ἐνῶ ἅπασαι αἱ Χριστιανικαί οἰκογένειαι τῆς Δράμας ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν διά νυκτός, ὅπως διασωθῶσιν, αἵτινες μέχρι τοῦδε εὐρίσκονται ἐνταῦθα, αἱ οἰκίαι αὐτῶν ὑφίστανται παριστάνουσαι θέσιν οἰκτρᾶν ὡς παθοῦσαι ὑπό δυνατοῦ σεισμοῦ μή ἔχουσαι ὑέλους ἐν τοῖς παραθύροις καί στερεοῦς κεράμους εἰς τὰς στέγας αὐτῶν καταστραφεισῶν διά τῶν λίθων παρὰ τῶν Βασιβοζούκων»¹³.

Στις αρχές Αυγούστου του 1876, και μετά την αναχώρηση του Ταχίρ Ομέρ Μπέη για τη Σερβία, μέσα στην πόλη της Καβάλας επικρατεί αναταραχή. Ἐντονες φήμες κυκλοφοροῦν ὅτι θα αρχίσουν νέες σφαγές κατά των Χριστιανῶν της περιοχῆς ἀπό τους φανατικούς Μουσουλμάνους και ἀπό τους Σοφτάδες. Η κατάσταση επιδεινώνεται μετά την ἀφιξη του τελῶνη Αλή Εφέντη ἀπό τη Θεσσαλονίκη –γυναικάδελφος του Εμίν Εφέντη– που θεωρεῖται ἐνοχος για τις σφαγές των Προξένων. Χαρακτηριστική εἶναι η περίπτωση ἐνός ἐφέδρου αξιωματικοῦ του αυτοκρατορικοῦ στρατοῦ, ο οποίος με την ἀνοχή των τοπικῶν Αρχῶν στις 5 Αυγούστου εἰσβάλλει στο καφενεῖο του Ἑλληνα υπηκόου Ελευθερίου Μπαρμερόπουλου, ὅπου συχναῖουν οι περισσότεροι ἔμποροι και οι ἄλλοι ἀστοί πολῖτες, και με χυδαῖες ἐκφράσεις υβρίζει τους θαμώνες «Γκιαούρηδες» και περιπαίζει τη χριστιανική θρησκεία. Προκαλεῖ πανικό και τους ἀναγκάζει να ξεφύγουν ἄλλοι ἀπό τα παράθυρα και ἄλλοι ἀπό τις πόρτες του καφενείου. Στη συνέχεια εἰσέρχεται στο γειτονικό κατάστημα του Ἑλληνα Ιωάννη Κωνσταντινίδη και ἀποπειράται να τον φονεῦσει. Ἐξάλλος, ἐπειδὴ ἐμποδίστηκε ἀπό ὀρισμένους Οθωμανούς να ἐκτελέσει το ἐγκλημά του, διατρέχει την ἀγορά και παρακινεῖ τους πιστούς Μουσουλμάνους να ἐξεγερθοῦν και να σφάξουν τους ἀπιστους Χριστιανούς. Εἶναι βέβαιο ὅτι θα πραγματοποιοῦσε τις ἐπιδιωκόμενες ἀπό τους Μωαμεθανούς σφαγές κατά των Χριστιανῶν, ἐάν την τελευταία στιγμή και ὕστερα

13. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 177, Καβάλα, 12 Αυγούστου 1876), Προξενεῖο Θεσσαλονίκης προς Ἑλληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 1051, συνημμένο 1, 6 Σεπτεμβρίου 1876).

από τις απεγνωσμένες προσπάθειες και ενέργειες του Έλληνα Υποπροξένου προς τον Καϊμακάμη, που ζητούσε «διά τακριζίου» την παραδειγματική τιμωρία του ενόχου, δεν συλλαμβανόταν και φυλακιζόταν ο εφέδρος αξιωματικός. Όμως ο Καϊμακάμης και ο Καδής, που έβλεπαν με συμπάθεια τις εγκληματικές ενέργειες του εφέδρου αξιωματικού, συσκέπτονται και αποφασίζουν την αποφυλάκιση του κατηγορουμένου, χωρίς να ενημερώσουν τον Έλληνα Υποπρόξενο και χωρίς να ολοκληρώσουν τις ανακρίσεις και φυσικά να εκδώσουν κάποια απόφαση, επειδή ήταν πεπεισμένοι ότι, με την άριστα τεκμηριωμένη μήνυση του παθόντος Ι. Κωνσταντινίδη και με τις μαρτυρικές καταθέσεις πολλών μαρτύρων και ιδιαίτερα του αντόπτη μάρτυρα Ηρακλέους Βαλαλά, θα αποδεικνύονταν τα εγκλήματα και σύμφωνα με τον τελευταίο νόμο της Υψηλής Πύλης «Περί τιμωρίας των διαπραττομένων υπό των Βασιβουζούκων και εφέδρων στρατιωτικών εγκλημάτων» θα καταδικαζόταν σε βαριές ποινές¹⁴.

Αντίθετα με τους Μουσουλμάνους, που εξοπλίζονται και προετοιμάζονται για ενδεχόμενη αναταραχή, οι Χριστιανοί είναι άοπλοι και επειδή δεν έχουν άλλες δυνατότητες βοήθειας ζητούν από τις ελληνικές προξενικές αρχές της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας να μεσολαβήσουν στην Ελληνική Κυβέρνηση για να αποστείλει το πολεμικό θωρηκτό πλοίο «Βασιλεύς Γεώργιος» και να παραμείνει για ηθική συμπαράσταση στο λιμάνι της Καβάλας, έστω και μία ημέρα, ώστε να μετριάσει τον φανατισμό των Οθωμανών και να αναπτρώσει το ηθικό των Χριστιανών. Σε περίπτωση που αυτό είναι αδύνατο, για να πετύχουν την εκπλήρωση του αιτήματός τους, θα ζητήσουν τη βοήθεια των Μεγάλων Δυνάμεων. Όμως θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, από το φθινόπωρο του 1876, αυξάνεται σημαντικά η κίνηση των πλοίων στα λιμάνια της Κεραμωτής, της Καβάλας, της Θάσου και της Ελευθερουπόλεως¹⁵.

Ενώ λοιπόν στην ηπειρωτική χώρα οι λεηλασίες και οι ληστείες σε βάρος των Χριστιανών συνεχίζονται, στο θαλάσσιο χώρο ανάμεσα στο Άγιο Όρος, στην Καβάλα και τη Θάσο, μοίρα του αγγλικού στόλου, που είναι αγκυροβολημένη στην Παναγιά της Θάσου και αποτελείται από 10 θωρηκτά πολεμικά πλοία και 12 πυροβολικά πλοία, εκτελεί μέρα-νύκτα γυμνάσια. Στις 6 Σεπτεμβρίου αγκυροβολεί και νέα μοίρα του αγγλικού στόλου, που αποτελείται από 5 θωρηκτά πλοία και 2 ταχύπλοα. Οι καθημερινές έντονες φήμες για επικείμενο ρωσοτουρκικό πόλεμο επιταχύνουν την άφιξη του αγγλικού στόλου¹⁶.

14. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 378, Καβάλα, 9 Σεπτεμβρίου 1876).

15. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 265, Καβάλα, 19 Ιουλίου 1876).

16. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 378, Καβάλα, 9 Σεπτεμβρίου 1876).

Οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που επικρατούν και η μείωση του ελληνικού πληθυσμού είναι ο αντίκτυπος από την ανώμαλη εσωτερική κατάσταση που παρατηρείται στην περιφέρεια του Υποπροξενείου Καβάλας. Πολλοί κάτοικοι της Δράμας, της Ξάνθης και άλλων επαρχιακών κέντρων φθάνουν στην πόλη της Καβάλας, ενώ αρκετοί, όπως είναι η περίπτωση των αδελφών Γρηγοριάδη και του Προξενικού Πράκτορα της Γαλλίας Π. Βουλγαρίδου, αναχωρούν για την ελεύθερη Ελλάδα¹⁷. Όμως, παρά τα αλληπάλληλα γεγονότα που διαδραματίζονται στην περιοχή τις παραμονές του ρωσο-τουρκικού πολέμου, ο ελληνικός πληθυσμός παραμένει επιφυλακτικός και υπακούει στις ειρηνευτικές συστάσεις των Ελλήνων διπλωματικών εκπροσώπων. Αντίθετα, η ρωσική διπλωματία, με το σύνθημα του ενιαίου αγώνα των Χριστιανών κατά των Τούρκων, προσανατολίζεται προς την ιδέα του ρωσο-τουρκικού πολέμου¹⁸.

Στο εσωτερικό της Μακεδονίας οι υποκινητές της σλαβικής προπαγάνδας, με τη συνδρομή του Ρώσου Προξένου της Καβάλας, πετυχαίνουν να αναπετώσουν το ηθικό των σχισματικών κατοίκων, οι οποίοι αρχίζουν να δίνουν προσοχή στα κηρύγματα των Σλάβων πρακτόρων και να πιστεύουν ότι σύντομα θα απελευθερωθούν από τον τουρκικό ζυγό. Παράλληλα, εκμεταλλεύονται την παραλυσία της κρατικής μηχανής και επιχειρούν, μάταια όμως, να καταλάβουν τον Μάιο του 1877 την ελληνική εκκλησία στο χωριό Γκάμπροβο της επαρχίας Ξάνθης. Την άνοιξη του ίδιου χρόνου επιχειρούν να δολοφονήσουν το γιατρό της Προσωπιάνης Ν. Λιάμη, πρόεδρο της ελληνικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας «Ηούς» και τον ανεψιό του, τον φαρμακοποιό Κ. Η. Κωνσταντίνου¹⁹. Μετά την αποτυχημένη αυτή απόπειρα, το πανσλαβιστικό κίνημα δραστηριοποιείται χάρη στην πρωτοβουλία του Ρώσου Προξένου της Καβάλας, ο οποίος, με τη συνεργασία Ρώσων μοναχών, περιφέρεται στα καφενεία και στα καπνεργαστήρια της Καβάλας και με την κατάλληλη ενημέρωση παρακινεί τους Βούλγαρους εργάτες να παρευρεθούν στην επικείμενη γιορτή του Αγίου Γεωργίου στην ομώνυμη εκκλησία, γιατί πρόκειται να τελεστεί η θεία λειτουργία στα βουλγαρικά. Ο Ρώσος διπλωματικός εκπρόσωπος τους παροτρύνει μάλιστα να φέρουν όπλα σε περίπτωση ταραχών. Όμως η χωρίς προηγούμενο κινητοποίηση της ελληνικής κοινότητας της Καβάλας ματαιώνει τελικά τις βουλγαρικές ενέργειες²⁰.

17. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 251, Καβάλα, 10 Ιουλίου 1876).

18. Ευάγγελος Κωφός, *Η επανάσταση της Μακεδονίας κατά το 1878. Ανέκδοτα προξενικά έγγραφα μετά συντόμου ιστορικής επισκοπήσεως*, Θεσσαλονίκη, Ε.Μ.Σ.-Ι.Μ.Χ.Α., αρ. 104, 1969, σ. 24.

19. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1878, αρ. πρωτ. 168, Καβάλα, 15 Απριλίου 1878).

20. Α. Παπαδόπουλος προς Κ. Βατικιώτη (Α.Υ.Ε., 1876, αρ. πρωτ. 153, Καβάλα, 24 Μαΐου 1876).

Τις παραμονές λοιπόν του ρωσοτουρκικού πολέμου οι Έλληνες του Υποπροξενείου Καβάλας, όπως και ολόκληρης της Μακεδονίας και Θράκης, έχουν ν' αντιμετωπίσουν όχι μόνο τις απειλές των φανατικών Μουσουλμάνων για ομαδικές σφαγές των Χριστιανών, την κακοδιοίκηση και τη συστηματική οικονομική εξόντωσή τους από το επίσημο κράτος, αλλά και τους πράκτορες του πανσλαβιστικού κομιτάτου που προλειαίνουν το έδαφος για τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Οδυνηρή εντύπωση προκαλεί στους κατοίκους του Υποπροξενείου Καβάλας η είδηση, που πήρε διαστάσεις μέσω του Τύπου αλλά και με ιδιωτικές επιστολές, ότι η συνδιάσκεψη της Κωνσταντινουπόλεως προτίθεται να εκχωρήσει μεγάλο τμήμα της Μακεδονίας στους Βουλγάρους. Η αντίδραση των Ελλήνων της Καβάλας είναι εντυπωσιακή. Την πιο εύγλωττη μαρτυρία αποτελούν οι επιστολές των κατοίκων της περιφέρειας, που απευθύνονται προς τον Γενικό Πρόξενο της Θεσσαλονίκης, στο Πατριαρχείο και την Ελληνική Πρεσβεία της Κωνσταντινουπόλεως. Είναι γνωστό όμως ότι μετά την κατατρόπωση των Σέρβων, οι Τούρκοι αντιστέκονται στη διπλωματική πίεση των Δυνάμεων και δεν ενδίδουν στις αποφάσεις της Πρεσβευτικής Συνδιασκέψεως της Κωνσταντινουπόλεως, που περατώνει τις εργασίες της στα μέσα Ιανουαρίου του 1877²¹.

21. Για τις εργασίες της Συνδιασκέψεως βλ. B. H. Sumner, *Russia and the Balkans, 1870-1880*, London, Oxford University Press, 1937, σσ. 229-255.